

De naam van John Lamberton Bell (1949) is nauw verbonden met de Iona Community. Hij dichtte, vertaalde, componeerde en/of arrangeerde vele liederen voor 'Iona'. Dertig jaar geleden was John Bell voor een periode van twee jaar als predikant verbonden aan de Church of Scotland in Amsterdam, de 'Engelse kerk' op het Begijnhof. Zijn liederen zijn vertaald in meer dan tien talen, waaronder het Nederlands en het Fries. In een Amsterdams café had de redactie van M&L de gelegenheid hem enkele vragen te stellen.

Lobet den Herren met trommelbegeleiding

Sebastiaan 't Hart

JOHN BELL WAS REDACTIEVOORZITTER (*convener*) van de vierde editie van *Church Hymnary* (afgekort *CH4*), het officiële gezangboek van de *Church of Scotland*, dat in 2005 het licht zag. Momenteel is hij werkzaam op muzikaal en pastoraal gebied voor de *Wild Goose Resource Group* (WGRG) in Glasgow. De WGRG is een werkplaats voor liturgievernieuwing binnen de Schotse kerk met veel aandacht voor de maatschappelijke rol van de kerk. *Wild Goose*, wilde gans, is het oude Keltische symbool voor de Heilige Geest. In het najaar van 2008 was hij in Nederland om zijn ervaringen als *convener* van *CH4* te delen met de redactie van het nieuwe liedboek en vanwege de presentatie van de liedbundel *Opstaan!*, een verzameling Nederlandstalige 'Iona-liederen'.

Hoe is de redactie van *Church Hymnary 4* te werk gegaan? Ons *Church Hymnary* is wat dikker dan jullie Liedboek, er staan zo'n achthonderd liederen in. Met alle twintig redactieleden zijn we grondig door de vorige bundel, *CH3*, gegaan, om te bekijken welke liederen wel of niet zouden moeten overgaan naar de nieuwe editie. We waren van plan om tweehonderdnegentig liederen te verwijderen, het werden er uiteindelijk vierhonderd.

Stuitte dat niet op weerstand?

We hadden van te voren de afspraak gemaakt dat als er meer dan tien klachten over het schrappen van een bepaald lied zouden komen, wij ons besluit zouden heroverwegen. In kerkbladen en aanverwante tijdschriften hebben we lijsten laten plaatsen met liederen die, wat ons betreft, zouden verdwijnen. Tegen slechts één lied werd geprotesteerd, zodat we dat lied alsnog hebben laten staan. Vierhonderd liederen schrappen lijkt enorm veel, maar het ging voor het overgrote deel om vergeelde Victoriaanse liederen.

Het verschil tussen *CH3* en *CH4* is dus groot?

Wij vonden dat ten opzichte van *CH3* op zijn minst drie nieuwe categorieën vertegenwoordigd moesten zijn: liederen over het leven van Jezus, pastorale liederen en liederen voor de eenentwintigste eeuw. Over de geboorte, het lijden en

John Bell
(foto's: Peter Ouwerkerk)

sterven van Jezus waren in *CH3* genoeg liederen te vinden. O, al die liedjes over het kindje in de kou tussen de os en de ezel...

Over het leven van Jezus, zijn wonderen en gelijkenissen, was echter nauwelijks een lied te vinden. In deze categorie hebben we veel liederen toegevoegd.

Pastorale liederen zijn erg belangrijk, omdat ze dikwijls worden gezongen op de enige momenten waarop veel men-

sen tegenwoordig nog in de kerk komen, of met de kerk in aanraking komen: bij ziekte, rouw, huwelijk en doop. Onder liederen voor de eenentwintigste eeuw versta ik liederen waarin de ecologische vragen zijn vertegenwoordigd, aandacht is voor de hedendaagse man-vrouw-verhouding en waarin niet exclusief gesproken wordt over God als vader.

Lag dat laatste niet gevoelig in het calvinistische Schotland? In sommige kringen ligt het gevoelig, maar het heeft geen weerstand opgeroepen. In *CH4* wordt God overigens nergens expliciet als moeder aangeduid, wel als 'mothering God' (Zie CH 117 of lied 21 uit *Opstaan!: Mothering God, you gave me birth*, StH). In enkele liederen wordt de Heilige Geest als moeder aangeduid, bijvoorbeeld in het lied *She sits like a bird, brooding on the waters* (CH 593 en *Tussentijds* 183, zie afbeelding rechts, StH).

Zijn alle psalmen opgenomen in *CH4*?

In voorgaande edities was het *Scottish Psalter* integraal opgenomen, maar lang niet alle psalmen werden gezongen. In de nieuwe editie zijn ongeveer tachtig psalmen vertegenwoordigd, waarbij we vooral op bruikbaarheid in de liturgie hebben gelet, oftewel de relatie met de bijbellezingen van het leesrooster. De traditionele Schotse psalmen waren allemaal in het keurslijf van de *Common Metre* geperst, waardoor de melodieën uitwisselbaar waren. Naast een keuze uit deze psalmen hebben we ook andere toonzettingen van psalmen opgenomen. Van enkele psalmen hebben we meerdere zettingen opgenomen, van Psalm 23 zelfs vier, inclusief die van Joseph Gélineau. In het nieuwe *Church Hymnary* staan antifonale en responsoriale psalmen, maar ook *chants*, eigentijdse toonzettingen en gesproken psalmen.

Gesproken psalmen in een gezangboek?

Dit hebben we vooral gedaan voor rouw- en trouwdiensten, waar toch vrijwel niemand zingt.

Hoe worden de liederen uit *CH4* begeleid?

Muzikale integriteit is voor mij heel belangrijk. Een melodie moet passen bij een tekst en omgekeerd. Een klassieke tekst vraagt om een klassieke melodie, een meditatieve tekst om een meditatieve melodie, en ga zo maar door. We zijn niet automatisch bij alle liederen uitgegaan van orgelbegeleiding. In de helft van de kerken van de *Church of Scotland* staat niet eens een orgel. Daar wordt de zang geleid door een voorzanger, een pianist of een kleine band. Overigens zei Gélineau dat je een lied het beste kunt begeleiden met een trommel. Een trommel mengt niet met de melodie, geeft geen harmonische 'verkleuring', maar geeft alleen de puls aan. Om een voorbeeld te noemen: je kunt *Lobet den Herren* (Gez. 434, *Liedboek voor de Kerken*) in een langzaam tempo met orgelbegeleiding zingen, zoals dat in alle kerken gebeurt. Maar je kunt dit lied ook veel sneller zingen, als je de zang met een trommel begeleidt. Luister maar (Bell zingt de eerste regel voor in een tempo van ongeveer 76 voor de hele maat). Je kijkt verrast? Ik vind echt dat het heel goed kan. Gedacht vanuit muzikale integriteit vind ik dat je niet-westerse liederen niet op orgel moet begeleiden. Het slaat toch

nergens op om een Afrikaans lied met syncopisch ritme op orgel te begeleiden? Evenmin speel je een koraal van Bach op de banjo. Die Afrikaanse liederen moet je gewoon a capella zingen. *Kumba ya* speel je niet met *diapasons*, mixturen en een 32-voets register in het pedaal.

593

THE HOLY SPIRIT

THAINAKY 1111D

Music John L. Bell (b. 1949)

Lied 593 (eerste couplet) uit *Church Hymnary*, fourth edition
(tekst en muziek: © WGRG, The Iona Community)

Moeilijk voor organisten?

Voor sommige organisten is het misschien moeilijk aan te nemen dat bepaalde liederen beter tot hun recht komen wanneer ze op andere instrumenten, of in het geheel niet worden begeleid. Maar zelfs veel bekende kerkliederen zijn oorspronkelijk zonder orgelbegeleiding bedoeld. Denk bijvoorbeeld aan *Veni, veni Emanuel* (Gez. 125 in het Liedboek), maar ook aan de Geneefse psalmen. Pas in de negentiende en twintigste eeuw werden liederen echt met orgelbegeleiding gedacht en gecomponeerd. Een volksmelodie kun je op verschillende manieren begeleiden, dat is het eigene van volksliederen. Viool, fluit, trom: probeer het allemaal maar. Als organist heb je natuurlijk al een heel palet aan kleuren tot je beschikking, maar met andere instrumenten wordt het palet nog groter.

Een goede cantor is dus onontbeerlijk.

Het is belangrijk dat de zang goed en enthousiast wordt

geleid door bijvoorbeeld een cantor. Neem een voorbeeld aan de rooms-katholieke kerken, daar zijn altijd minstens twee musici: de ene voor de (orgel)begeleiding, de andere om te dirigeren. De dirigent (zangleider, cantor) hoeft, wat mij betreft, niet per se een professional te zijn, maar moet wel goed muzikaal leiding kunnen geven en enthousiasmeren.

U schreef zelf vele liederen voor Iona. Sommige van uw melodieën lijken wel traditionele Keltische melodiën, zoals *I owe my God a morningsong*.

Dat is inderdaad waar, dit lied is pentatonisch. Maar lang niet al mijn liederen zijn zo. Ik schrijf een lied altijd voor een specifieke gebeurtenis, of voor een bepaalde persoon. Daarom heeft ieder lied zijn eigen klank.

Hoe groot is de aanwezigheid van volksmelodieën in CH4?

In CH4 staan zo'n vierhonderd 'nieuwe' liederen. Uit een lijst van tienduizend liederen van over de hele wereld hebben we een selectie gemaakt. Het is van groot belang om je liederen met de wereldkerk te kunnen delen. Niet alleen in Schotland of Nederland wonen christenen.

Het vertalen en bewerken van volksliederen beslaat ongeveer een kwart van mijn werk. Ik reis over de hele wereld om volksliederen te verzamelen: (Zuid-)Afrika, Centraal-Amerika, Azië, Europa, noem maar op. De melodieën van volksliederen zijn als stenen die door het water van een beek glad gesleten zijn, de scherpe kantjes zijn eraf. Als ik een nieuwe melodie heb gemaakt en ik merk dat de gemeente een bepaalde noot anders wil zingen, luister ik daar naar. Zo voorkom ik de 'scherpe kantjes' aan een melodie.

In de vorige editie van *Church Hymnary*, CH3 uit 1973, is geen enkele Schotse volksmelodie te vinden. In een supplement uit 1986 staan er twee. Wel werden al generaties lang kerkelijke liederen gezongen op Engelse of Ierse volks-

den, wat resulteerde in vele liederen op Schotse volksmelodieën in CH4.

Zijn er overeenkomsten met het werk van Ralph Vaughan Williams, ruim een eeuw geleden?

Er zijn misschien wel overeenkomsten, ja. Vaughan Williams heeft (als *Musical Editor* van het *English Hymnal* uit 1906, StH) veel Engelse volksliederen gebruikt voor het *English Hymnal*. Maar er is ook een verschil: ik ken de Schotse volksliederen uit mijn hoofd, daar hoefde ik niet voor te reizen.

Vormt de oorspronkelijke tekst een probleem bij het gebruik van volksliederen?

Nee. Bovendien kent vrijwel niemand beneden de vijftig deze liederen nog.

Doet zo'n volksmelodie iets met de taal?

Een volksmelodie vraagt om een andere taal dan een 'echte' kerkelijke melodie. Bij een volksmelodie kun je een intiemer taalgebruik hanteren dan bij bijvoorbeeld *Praise my soul, the King of heaven* (zie Gez. 460, Liedboek). Zo'n statige melodie vraagt om verheven taalgebruik, evenals een melodie uit het Geneefse psalter. Natuurlijk zijn deze liederen heel waardevol, maar voor een intiem lied heb ik een ander soort melodie nodig. De term die ik hiervoor gebruik is *domestic language*.

Uit Nederland heb ik de bekende melodie van *Kom nu met zang* gebruikt, een heerlijke, lichte melodie. De tekst die ik hierop gemaakt heb, is ook licht en eenvoudig.

Heeft uw voorkeur voor volksmelodieën te maken met uw werk met jongeren?

Ik begon mijn loopbaan als kerkelijk jeugdwerker en heb het altijd belangrijk gevonden om met hen te zingen. Het is echter niet zo dat ik speciaal liederen voor de jeugd schrijf. Een denkfout die velen maken is dat de muziek aangepast zou moeten worden aan de smaak van jongeren. Dat is niet juist, je moet ze aan het zingen krijgen, dat is iets heel anders! Jonge mensen, en zij niet alleen, zijn gewend om te luisteren, niet om zelf te zingen. Voor een viering met jongeren moet je op zoek gaan naar liederen die ze zelf kunnen zingen.

Bernhard Huijbers sprak woorden van gelijke strekking, zoals te lezen valt in het boekje *Door podium en zaal tegelijk*.

Inderdaad, ik heb hem ook ontmoet en deel zijn idealen van gedeelde participatie van harte.

Het eerste lied dat ik in Glasgow op een bijeenkomst voor jongeren gebruikte, was *Sia hamba* uit Zuid-Afrika.

Een Zuid-Afrikaans lied voor Schotse jongeren?

Ja, en het werkte geweldig. Ze zongen het onmiddellijk drie- of vierstemmig. De muziek is eenvoudig, maar werkte heel goed in deze kleine kring, evenals *Amens* en *Hallelujah's* uit Taizé.

Voor alle duidelijkheid: ik schrijf geen reli-pop. De christelijke popsongs zijn bedoeld om naar te luisteren, niet om

wijzen, wat geen enkele moeilijkheid opleverde. Maar het 'kerstenen' van onze eigen Schotse liederen werd tot twintig jaar geleden niet gedaan. Predikanten en kerkmusici waren ertegen, waarschijnlijk omdat het te dichtbij kwam. De laatste twintig jaar heeft er een omslag in het denken plaatsgevon-

ze zelf te zingen, daar zijn de melodieën veel te syncopisch voor. En de teksten zijn zo simpel: *Jesus loves me and I love Jesus, hallelujah amen...* Ik noem het suikerspin-liederen: ze smaken zoet, maar voeden niet. Waar zijn de liederen voor als dingen verkeerd gaan, liederen over de schepping, liederen van de wereldwijde kerk, liederen voor rouw...?

Het gaat bij het zingen niet om de verhouding uitvoerder-luisteraar (*performer-consumer*), maar om gedeelde participatie. Iedereen moet aan het zingen deel kunnen nemen. Met de beste organist en het mooiste orgel krijg je de mensen nog niet per se aan het zingen. •

Over de Iona Community

Iona, een klein eiland aan de westkust van Schotland, is één van de oudste christelijke nederzettingen van Europa. De Ierse monnik Columba stichtte met twaalf volgelingen in 563 een klooster op dit eiland. Vanuit Iona trokken monniken Schotland en Engeland in om het christelijk geloof uit te dragen. Later staken zij de Noordzee over, om ondermeer in de Nederlanden hun boodschap te verkondigen. De latere bisschop Willibrord was één van hen. Lange tijd was het klooster op Iona een

werd de abdij in het jaar 1938 nieuw leven ingeblazen. De armoede in Schotland was groot in deze jaren en vanuit maatschappelijk engagement verenigde de Schotse predikant George MacLeod (1895-1991) theologiestudenten, arbeiders en vrijwilligers om de abdij te restaureren. Mensen uit alle lagen van de samenleving en met uiteenlopende kerkelijke achtergronden werkten samen en theologen en arbeiders beïnvloedden elkaar gunstig: *ora et labora* in de praktijk. De restauratie duurde bijna dertig jaar en werd

in 1967 voltooid. De *Iona Community* is een onafhankelijke en oecumenische organisatie, dus niet gebonden aan enig kerkgenootschap. De circa tweehonderdveertig leden wonen niet als monniken en nonnen op Iona, maar ontmoeten elkaar eens per maand in hun

centrum in Glasgow. Voor geïnteresseerden bestaat de mogelijkheid om *associate*, verbondene, of vriend te worden.

In Nederland zijn deze vrienden van Iona verenigd in de *Nederlandse Iona Groep*. Een vijftal regiogroepen in Nederland draagt zorg voor regelmatige huiskamersamenkomsten, waar gegeten, gelezen, gebeden en gezongen wordt, geheel in de geest van de *Iona Community*.

Zoals uit het interview naar voren is gekomen, wordt op Iona en in Glasgow veel gezongen. Een groot aantal liederen is vertaald in het Nederlands, dankzij de inspanningen van de eer-

der genoemde Nederlandse Iona Groep. Bij *Gooi & Sticht* verscheen een tweetal bundels met liederen en gebeden uit Iona en Glasgow.

De meest recente heeft als titel *Opstaan!*, naar één van de liederen uit de bundel. De bundel bevat achtendertig liederen en een tiental liturgische acclamaties.

De inhoud is divers: er zijn liederen opgenomen die rechtstreeks afkomstig zijn van Iona, meestal van de hand van John Bell en/of Graham Maule, maar ook liederen uit Afrika en liederen voor de *Nederlandse Iona Groep*. Vierstemmig geharmoniseerde liederen en liederen met pianobegeleiding wisselen elkaar af en de teksten zijn ongekunsteld, recht uit het hart.

Church Hymnary

Het *Church Hymnary* is het officiële gezangboek van de *Church of Scotland*. De eerste editie verscheen in 1898, de tweede 'revised edition', oftewel CH2, verscheen in 1927 en CH3 dateert, evenals het *Liedboek voor de Kerken*, uit 1973. In 2005 verscheen CH4, dat in veel opzichten verschilt van zijn voorganger(s). In het voorwoord zegt John Bell hier zelf over: "Toen de voorganger van dit boek in 1973 werd uitgegeven, zag de wereld er nog heel anders uit. Internet moest nog ontwikkeld worden en de Koude Oorlog moest nog worden beëindigd. Vrouwen kregen nog niet hetzelfde loon voor hetzelfde werk als mannen en over het minimumloon moest nog worden onderhandeld. (...) In deze drie tussenliggende decennia heeft de kerk niet stilgestaan. Nieuwe bijbelvertalingen, vrouwen in het ambt, het Avondmaal dat vaker gevierd wordt, toegenomen belangstelling voor het kerkelijk jaar en het leesrooster, het vaker voorkomen van niet-aangestelde voorgangers in de eredienst, deze en vele andere veranderingen hebben het leven van de christelijke gemeentes verrijkt (...)." Duidelijk is dat CH4 een gezangboek moest worden voor een kerk die haar

De gerestaureerde Abbey op Iona, thuishaven voor de Iona Community

belangrijk centrum van het Keltische christendom, totdat de Vikingen kwamen en vele monniken vermoordden of op de vlucht joegen. Nadien werd een nieuw klooster gebouwd door Benedictijner monniken van het Europese vasteland. Het West-Europese christendom was in de loop der eeuwen meer en meer onder invloed van de bisschoppen van Rome komen te staan, die weinig ophadden met het veel minder hiërarchisch georganiseerde Keltische christendom. Na de Reformatie kwam het klooster leeg te staan en verviel het tot een ruïne.

Een nieuwe bestemming

Na vele eeuwen van leegstand en verval, afgezien van enkele kleine restauraties,

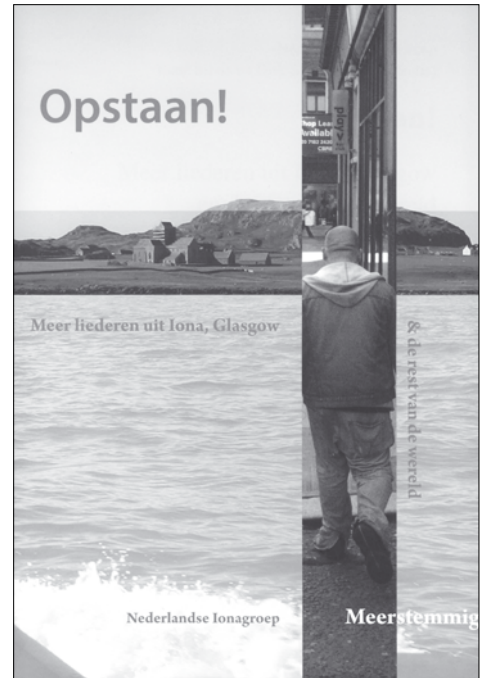
maatschappelijke verantwoordelijkheid kent.

Na de psalmen, waar het boek mee begint, is de bundel opgedeeld in drie hoofdthema's: *The living God*, *Life in Christ* en *The Holy Spirit*. Deze drie thema's zijn onderverdeeld in sub-categorieën als *The being of God*, *The activity of God*, *Our response to God* (in de liturgie en op de verschillende tijden van de dag en het jaar), *Christ Incarnate* (Advent en Kerst, Leven van Christus, lijden en sterven), *Christ Risen* (Pasen, wederkomst), *Our response to Christ* en *The coming of the Spirit*. De laatste honderd liederen zijn voor de *rites de passage* in het (christelijke) leven: doop, confirmatie, ziekte, rouw en trouw etc. *CH4* is een kleurrijke bundel, waarin naast nieuwe liederen vele klassieke Engelse, Schotse en Europese liederen een plaats hebben gekregen. Bij de zes- tiende- en zeventiende-eeuwse lutherse gezangen uit Duitsland valt op dat deze veelal niet hun oorspronkelijke melodie hebben (terug)gekregen, zoals in het *Liedboek voor de Kerken*, maar genoteerd

zijn zoals ze in de loop der jaren 'bijgeslepen' zijn, om met John Bell te spreken. Vele van deze liederen zijn in de *full-music-edition* opgenomen met een harmonisatie van J.S. Bach. Voorts zijn enkele opwekkingsliederen te vinden, zoals *Shine Jesus, shine*, en uiteraard een significant aantal liederen van de wereldkerk.

Het zingen van bepaalde contrafacten zou in Nederland wat bevreemdend werken, zoals een berijming van het *Te Deum* op Beethovens *Ode an die Freude* (CH 1201) of Lied 541: *Lord, I pray, if today* op de melodie van *Klokje klinkt*, beter bekend als *Poesje mauw*. Een groot goed is dat de hele bundel meerstemmig is uitgegeven en verreweg de meeste gezangen vierstemmig gezongen kunnen worden.

N.a.v. *Opstaan! Meer liederen uit Iona, Glasgow & de rest van de wereld*, onder red. van de Nederlandse Iona Groep, René Silvis en Dirk Strasser (eindred.), Gooi & Sticht, Kampen, 2008
Church Hymnary, fourth edition, Can-

terbury Press, Norwich, 2005/06.
Informatie over Iona is afkomstig uit: *Liederen en gebeden uit Iona & Glasgow*, Gooi & Sticht Kampen, 2003 alsmede www.ionagroep.nl

U HOORT ONS OVERAL

Orgelmakerij Steendam is actief in heel Nederland en in een aantal buurlanden. In onze luisterrijke geschiedenis hebben we klinkende opdrachten uitgevoerd variërend van uitbreiding tot complete nieuwbouw en van restauratie tot intonatie.

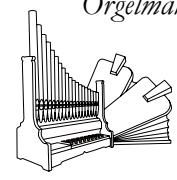
Wilt u meer weten of horen?

Kijk voor een welluidende referentielijst op www.orgemakerijsteendam.nl of vraag een demo-cd aan.

ORGELMAKERIJ STEENDAM
Westerdijkstraat 21, Roodeschool
Tel.: 0595 - 41 22 61. Fax: 0595 - 41 51 07
www.orgemakerijsteendam.nl

Kaat en Tijhuis Orgelmakers

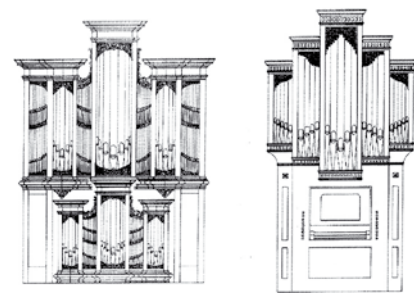

Neringstraat 8,
8263 BG Kampen
tel. 038 3333797

www.kaatentijhuisorgelmakers.nl
info@kaatentijhuisorgelmakers.nl

De Hofstad, Apeldoorn (2006)

Gebr. Van Vulpen BV

Tennesseeedreef 16, 3565 CJ Utrecht

Tel. 030 2313541 • fax 030 2315476
www.vulpen-orgel.nl • vulpen@proximedia.nl